

สวนผึ้ง การเปลี่ยนผ่านยุคเหมืองแร่สู่การท่องเที่ยว (Ep.1)

ดร.ทศพร ทองเที่ยง

สุภาวดี สังข์วรรณ

ผู้เรียบเรียง

อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี แหล่งท่องเที่ยวใกล้กรุงเทพฯ ที่สามารถเดินทางได้สะดวก มีภูมิประเทศเป็นป่าของแนวเทือกเขาตะนาวศรีทอดยาวและใช้สันปันน้ำเป็นเส้นแบ่งอาณาเขตประเทศไทยกับสหภาพเมียนมาร์ และมีแนวช่องเขาที่เป็นเส้นทางเดินทางข้ามไปมาของผู้คนได้ในอดีตและปัจจุบัน มีประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนย้ายผู้คนตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคก่อน

ประวัติศาสตร์ที่ค้นพบหลักฐานโบราณวัตถุทั้งหินและโลหะ ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแร่และป่าไม้ที่สมบูรณ์ มาเป็นลำดับ รวมถึงชื่อ สวนผึ้ง ก็มาจาก น้ำผึ้งผลิตภัณฑ์จากป่าที่พบมากในบริเวณนี้ ซึ่งใช้เป็นของบรรณาการและสินค้าแลกเปลี่ยนที่สำคัญ การเปลี่ยนยุคสมัยของชุมชนจึงเป็นเรื่องน่าสนใจและเรียนรู้

จากแนวเทือกเขาตะนาวศรีนี้มีแนวหินอัคนีซึ่งเป็น หินแกรนิต [Granite] มีอายุต่างๆ ตามบริเวณทั้งฝั่งเมียนมาร์และไทย ตั้งแต่จังหวัดกาญจนบุรียาวลงมาถึงเกาะภูเก็ตและคาบสมุทรมลายู หินแกรนิตแนวตะวันตกนี้เป็นแนวหินแกรนิตที่ให้กำเนิดแร่ดีบุกมากที่สุดเป็นแหล่งแร่แบบปฐมภูมิ และคิดเป็นครึ่งหนึ่งของการผลิตดีบุกได้ทั่วโลกที่เดียวกล่าวได้ว่า การพบแนวหินแกรนิตก็คือแนวแร่ดีบุกนั่นเอง และจากแผนที่ธรณีวิทยาระบุว่าบริเวณเทือกของอำเภอสวนผึ้งและบ้านคา เป็นแหล่งหินแกรนิตแนวตะวันออกประเภท S-Type อายุยุคครีเทเชียส ซึ่งมีหินชั้นต้นแทรกทำให้เกิดหินอ่อน มีแร่ดีบุกปนซิลิเกตบริเวณแนวสัมผัส ทำให้มี แร่ควอตซ์ [Quartz] หรือ หินเขียวหนุมาน ที่ค่อนข้างบริสุทธิ์และมีขนาดกว้างใหญ่ เช่น สายแร่ควอตซ์ที่ใหญ่ที่สุดในเขตนี้ความกว้างราว 40 เมตร และยาวกว่า 4 กิโลเมตร (อ้างอิง) นอกจากควอตซ์ก็คือแร่หินฟีนมา หรือโพแทสเซียมเฟลด์สปาร์ [Potassium Feldspar] เป็นโพแทสเซียมบริสุทธิ์ใช้ผสมในการทำเซรามิกเนื้อดีชั้นพอร์ซเลน [Porcelain] เป็นส่วนผสมของกระจก ขวด และแก้ว ซึ่งปัจจุบันยังเป็นการทำเหมืองเฟลด์สปาร์นี้เป็นหลักอยู่ นอกจากนี้แร่สำคัญที่พบเป็นผลพลอยได้ก็มี ตะกั่ว ทังสแตนหรืออูลแฟรม ฟอสเฟต ฟลูออไรต์ แคลไซต์ พลวง แบไรต์ โคลัมไบต์-แทนทาลอต์ และทองคำ

การทำเหมืองแร่มีการเปลี่ยนผ่านหลายยุค ยุคบุกเบิกรุ่นแรกนิยมทำกันด้วยวิธีเหมืองหาบมาก่อนคือใช้แรงงานคนเปิดหน้าดินจนถึงชั้นผิวแร่ แล้วเจาะระเบิดตามสายแร่ ขนแร่ไปแต่งที่โรงแต่ง พ.ศ. 2438 เอช.วาริงตัน

สมิท ชาวอังกฤษที่เข้ามารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ตำแหน่งรองเจ้ากรมโลหะกิจและภูมิวิทยา เข้ามาสำรวจ ผ่านเข้าไปที่ตำบลสวนผึ้ง ทุ่งไม้แดง ไปถึงทุ่งเจดีย์ ช่วงต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2444 – 2476 รัฐบาลได้ออก พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่และให้สัมปทานบัตรการทำเหมืองแร่แบบเหมืองหาบที่สวนผึ้ง และหยุดไปเมื่อเกิด สงครามโลกครั้งที่ 1 และ ยุคฟื้นฟูอีกครั้งในการควบคุมของรัฐ พ.ศ. 2498 ซึ่งเปลี่ยนมาทำเหมืองแบบสูบ และรัฐ ต้องพัฒนาเส้นทางจากจอมบึงเข้าสวนผึ้งโดยผ่านอุประรคใหญ่คือลำน้ำภาชีซึ่งเคยจะผ่านได้เมื่อถึงหน้าแล้งเท่านั้น การสร้างสะพานข้ามลำน้ำชีสำเร็จในพ.ศ.2512 ทำให้การเดินทางสู่สวนผึ้งได้ตลอดไป รถยนต์เข้าเหมืองแร่ได้ทุก เหมือง กลุ่มธุรกิจเหมืองแร่จึงเริ่มมั่นใจในการลงทุน เข้าสู่ “ยุคทองของการทำเหมืองแร่” ระหว่าง พ.ศ.2522- 2528 เนื่องจากความต้องการของดีบุกและวุลแฟรม ที่ได้จากการทำเหมืองไปใช้ในอุตสาหกรรมต่างๆเช่นกระป๋อง หรือเป็นส่วนผสมโลหะในอุปกรณ์จักรกลต่างๆ ช่วงดังกล่าวมีการเพิ่มประชากรชาวเหมือง จากการย้ายเข้ามา ของผู้คนจากแหล่งต่างๆ จากประเทศเมียนมาที่อยู่ติดกัน ทำให้เกิดชุมชนรอบๆเหมืองขึ้น เศรษฐกิจเฟื่องฟู การ ยกระดับเป็นกิ่งอำเภอสวนผึ้งขึ้นอยู่กับอำเภอจอมบึง เมื่อ พ.ศ. 2517 มีการตั้งโรงเรียนสินแร่สยามโดยเจ้าของ เหมือง เมื่อพ.ศ.2519 ต่อมาได้ยกระดับการปกครองเป็นอำเภอสวนผึ้งเมื่อพ.ศ. 2526 ยุคนี้มีเหมืองแร่ชนิด เจาะ สูบ หาบและอุโมงค์เพิ่มขึ้น นอกจากผลิตแร่ดีบุกและวุลแฟรมแล้ว ยังมีแร่หินสี เช่น เฟลสปาร์ ควอร์ตซ์และ ฟลูออไรท์ รวมแล้ว 49 เหมือง อยู่ในตำบลสวนผึ้ง 36 เหมือง ตำบลบ้านบึง 16 เหมือง และตำบลป่าหวาย 4 เหมือง แหล่งทำเหมืองนั้นอยู่ในพื้นที่ 3 กลุ่มใหญ่ โดยอยู่ทางตะวันออกแนวเขาหินแกรนิตที่เรียกว่าเทือกเขาแดน ซึ่งเป็นแนวสันปันน้ำระหว่างเมียนมาร์และไทย กลุ่มแรก เหมืองดีบุกยุคแรกแบบหาบล้วนอยู่ตามลำห้วย เช่น ห้วย บ้านบ่อ ห้วยผาก ฯลฯ ไปจนถึงห้วยสุด ซึ่งกล่าวกันว่ามาถึงห้าหรือหกสายและสิ้นสุดที่ห้วยสุด มีกลุ่มเหมือง เช่น เหมืองโลหะศิริ เหมืองตะโกปิดทอง เหมืองลุงสิงห์ เหมืองเริ่มชัย เหมืองทุ่งเจดีย์ เหมืองเขากระโจม เหมืองผาปก- ค้างคาว ไปจนถึงบ้านบ่อซึ่งเป็นจุดไหลลงลำน้ำภาชี กลุ่มที่สอง ซึ่งอยู่ทางใต้ลงมาเป็นต้นน้ำภาชี มีเหมืองเช่น เหมืองห้วยม่วง เหมืองห้วยคอกหมู เหมืองบ่อคลึง เป็นต้น ทั้งสองกลุ่มอยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง กลุ่มที่สาม อยู่นอก แนวสันของสองกลุ่มแรกออกมาทางโป่งกระทิงและพุน้ำร้อนในพื้นที่อำเภอบ้านคาปัจจุบัน มีเหมืองพุน้ำร้อนที่อยู่ ตอนในสุดหรือใต้สุด ต่อมาคือเหมืองจักรชัย และเหมืองลำบ่อทอง แลบนีปรากฏลำห้วยสายสั้นๆ ในแนวตะวันตก- ตะวันออกหลายสาย เช่น ห้วยเสือ ห้วยไทร ห้วยไผ่ ห้วยเรือ ห้วยไผ่ ห้วยลำบ่อทอง ห้วยสวนพลู ห้วยพุน้ำร้อน เป็นต้น ที่ไหลลงห้วยท่าเคยแล้วไปสบกับลำน้ำภาชีแถบสวนผึ้ง การทำเหมืองทั้งสามกลุ่มล้วนอยู่ในหุบเขาเลียบลำ ห้วยลำน้ำต่างๆ จนกระทั่งความต้องการดีบุกลดลงเนื่องจากการคิดค้นส่วนผสมโลหะชนิดใหม่ๆที่มีประสิทธิภาพ ดีกว่า ราคาแร่ต่ำจนไม่คุ้มทุน เจ้าของเหมืองต่างทยอยหยุดกิจการและยกเลิกสัมปทานในปี2534(สุรินทร์ เหลือล มัย, 2548) นับว่าหมดยุคเหมืองแร่ แต่ก็ยังทิ้งร่องรอยความรุ่งเรืองในอดีตให้เห็นเช่นอาคาร หลุมขุด อุปกรณ์ หรือ บ่อน้ำขนาดใหญ่ให้ระลึกและเรียนรู้วิถีชีวิตคนยุคก่อน จนเมื่อปี พ.ศ. 2567 ได้มีข่าวการอนุญาตสำรวจแร่ลิเทียม

ที่ใช้ในอุตสาหกรรมแบตเตอรี่รถยนต์ไฟฟ้าในเขตจังหวัดราชบุรี ทำให้แหล่งแร่ในอำเภอสวนผึ้งได้รับความสนใจอีกครั้ง หรือจะเป็นไปได้ที่ยุคของการทำเหมืองแร่อาจกลับมาอีกครั้ง แม้ว่าธุรกิจเหมืองแร่จะเลิกราไปแต่ด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สวยงามและแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์ พื้นที่ก็ยังเป็นแหล่งชุมชนอาศัยให้ผู้คนเดิมจากการทำเหมืองและรับผู้มาใหม่จากภายนอกเข้ามาสู่อำเภอสวนผึ้ง

ภาพถ่ายจากร่องรอยของและสภาพเหมืองแร่ที่ยังคงเหลืออยู่ในอำเภอสวนผึ้ง ที่ให้นักศึกษายังคงได้ศึกษาเรื่องราวความเป็นมา

แหล่งที่มาของข้อมูล

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2 มกราคม 2564). โบราณคดี: เหมืองแร่และเครือข่ายการค้ายุคสุวรรณภูมิที่ราชบุรี.

<https://walailaksongiri.com/2021/01/02/suwannaphum-era-trade-network-in-ratchaburi/>